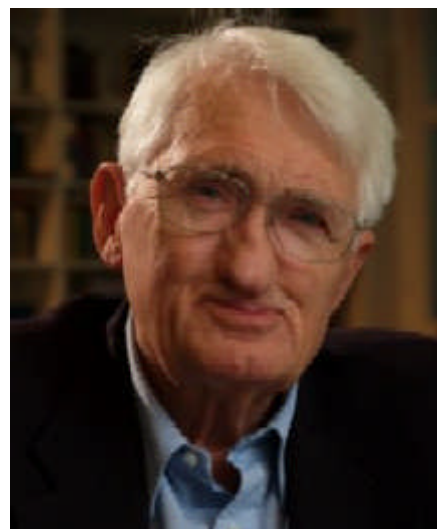

Jürgen Habermas, 1927-

Kort biografi

Tysk filosof og sociolog. Habermas er den førende repræsentant for Frankfurterskolens anden generation. Han var professor i filosofi ved universitet i Frankfurt am Main i perioden 1964-94. Habermas har igennem sit opgør med dele af den marxistiske filosofi fremlagt sin egen analyse af senkapitalismen og den moderne velfærdsstat bl.a. i hovedværket "Theorie des kommunikativen Handelns (1981). Han har i den forbindelse udtrykt sympati for borgerløns-/basisindkomst-tankegangen.

Habermas, Jürgen (2001) Velfærdsstatens krise og de utopiske energikilders udtørring. I Politisk filosofi. Udvalgte tekster. Gyldendal. København. s.189-214.

s. 195.

” I dag virker den utopi, der fokuserer på arbejdssamfundet, ikke længere overbevisende – og det er ikke kun fordi produktivkræfterne har mistet deres uskyld, eller fordi afskaffelsen af den private ejendomsret over produktionsmidlerne tydeligvis ikke per se munder ud i arbejdernes selvforvaltning. Grunden er først og fremmest den, at det abstrakte arbejdes strukturskabende og samfundsformende kraft svækkes, altså at netop det aspekt af realiteten, som utopien ellers har orienteret sig mod, ikke længere gives. Claus Offe har meget overbevisende opstillet en række ”holdepunkter for den tese, at den evne til at determinere samfundets forfatning og dets udvikling generelt, som arbejdet, produktion og indtjening længe har været i besiddelse af, nu er objektivt aftagende.”

Hvis man læser i en af de sjældne publikationer, som endnu i dag vover – og det endda allerede i titlen – at bebude en forbindelse til utopien (jeg tænker på Les chemins du Paradis af André Gorz; dansk: Paradisets veje: kapitalens dødskamp), vil man finde denne diagnose bekræftet. Gorz foreslår, at man via en garanteret mindsteløn skiller arbejde og indkomst ad, og han begrunder sit

Jürgen Habermas, 1927-

forslag med, at man ikke længere, sådan som Marx, tror på, at arbejdets selvbestemmelse kan falde sammen med det materielle liv.

Men hvorfor skulle det, at den utopi, der fokuserer på arbejdssamfundet, mister kraften til at overbevise, have nogen betydning for den bredere offentlighed, og hvorledes skulle det være med til at forklare den generelle lammelse af utopiens drivkraft? Nu har denne utopi jo ikke kun fascineret intellektuelle. Den har været en inspirationskilde for hele den europæiske arbejderbevægelse og har i vores århundrede sat sig spor i tre programmer, som er meget forskellige, men som hver for sig har fået verdenshistorisk betydning. Som en reaktion på følgerne af den Første Verdenskrig og på den verdensomspændende økonomiske krise oplevede tre tilsvarende politiske strømninger et gennembrud: sovjetkommunismen i Rusland, den autoritære korporatisme i det fascistiske Italien, I Nazi - Tyskland og i den falangistiske Spanien og den socialdemokratiske reformisme i de vestlige massedemokratier. Der er imidlertid sket det, at dette socialstatsprojekt har tilegnet sig arven fra de borgerlige emancipationsbevægelser, altså fra den demokratiske forfatningsstat. Skønt det er udsprunget af den socialdemokratiske tradition, er det på ingen måde kun socialdemokratiske ledede regeringer, der stræber efter at gennemføre det. Efter Anden Verdenskrig har alle regerende partier af mere eller mindre tydeligt udtalte målsætninger fra den sociale stat. Siden midten af halvfjerdserne er man imidlertid blevet bevidst om grænserne for socialstatsprojektet – indtil videre har der dog ikke vist sig noget klart alternativ. Derfor vil jeg gerne præcisere min tese ved fastslå, at udtrykket ”den nye uoverskuelighed” bruges om en situation, der bærer præg af, at socialstatsprogrammet, som stadig næres af utopien om et reformeret arbejdssamfund, i stadig ringere grad er i stand til at afdække fremtidige muligheder for en eksistens, der er kollektiv bedre og mindre truet.

s. 197.

”Utopiens kerne, drømmen om befrielsen af det heteronome arbejde, antog ganske vist inden for socialstatsprojektet en anden form. Her forestillede man sig ikke længere, at en revolutionering af arbejdsforholdene, altså en forvandling af det heteronome arbejde til autonomt arbejde, umiddelbart ville medføre menneskeværdi, emanciperede livsforhold. Men tanken om at reformere beskæftigelsesforholdene vedbliver også inden for dette projekt at stå helt centralt. Den er stadig udgangspunktet ikke blot for initiativer, der tager sigte på humanisering af det stadigt

Jürgen Habermas, 1927-

fremmedbestemte arbejde, men også først og fremmest for de tiltag, der skal kompensere for de grundlæggende risici, som er forbundet med lønarbejdet (arbejdsulykker, sygdom, tab af job, usikker alderdom). Og konsekvenserne af dette er, at alle arbejdsduelige nødvendigvis må indlemmes i et særdeles tilpasset og velaffjedret beskæftigelsessystem. Kort sagt: Konsekvensen er et mål, der hedder fuld beskæftigelse. Balancen opnås kun, hvis rollen som fuldtidsarbejdende lønmodtager bliver normen. Den skattebyrde, som man pålægger borgeren, hører med til en tryk lønmodtagereksistens. Men for denne byrde holder man ham skadesløs ved at tildele ham bestemte rettigheder i rollen som det velfærdsstatslige bureaukratis klient og ved at tildele ham købekraft i rollen som konsument. En neutralisering af det konfliktstof, der er arbejdernes status som lønmodtager iboende, er stadig det middel, der skal benyttes for at bringe klasseantagonismen til ophør.

s. 203.

..

Betragter man lande som Forbundsrepublikken og USA kan man ligesom Claus Offe registrere tre forskellige reaktionsmønstre. Den legitime som man finder på socialdemokratiets højrefløj, og som er kendetegnet ved en tro på industrisamfundet og socialstaten, forholder sig defensivt. Denne bestemmelse forstår jeg bredere, sådan at den f.eks. også anvendes om de amerikanske demokraters Mondale-fløj eller om den anden regering under Mitterrand. Legitimisternes stryger præcis de komponenter i socialstatsprojektet, som det har overtaget fra utopien om et reformert arbejdssamfund. De giver afkald på det mål, der bestod i at betvinge det heteronome arbejde i en sådan grad, at den frie og ligeberettigede borgers status, som skulle gøres gældende helt ind på produktionens område, ville kunne blive kernen i en udkrystallisering af autonome livsformer. Legitimisterne er i dag de egentlige konservative, der ønsker en stabilisering af det, som er opnået indtil nu. De håber på igen at finde balancen mellem socialstatsudvikling og markedsøkonomisk modernisering.

s. 204.

... Nykonservatismen, der ligeledes er orienteret mod industrisamfundet, men afgjort er kritisk over for socialstaten, har medvind. Både Reagan - administrationen og Margaret Thatchers regering har fra første færd bekendt sig til nykonservatismen; den konservative regering i Forbundsrepublikken er slået ind på en lignende kurs. Nykonservatismen er primært kendetegnet ved tre komponenter.

Jürgen Habermas, 1927-

For det første: En udbudsorienteret erhvervspolitik skal forbedre betingelserne for kapitalens værdiøgning og bringe akkumulationsprocessen på fode igen

For det andet: Det politiske systems legitimationsomkostninger skal sænkes. ”Fordringsinflation” og ”uregerlighed” er stikord for en politik, der arbejder for, at administration og offentlig viljesdannelse, mere markant skilles ad.

s. 205

...For det tredje: Endelig tildeles kulturpolitikken den opgave at operere på to fronter. Den skal på den ene side sørge for, at de intellektuelle som magtgale og uproduktive bærere af modernismen geråder i miskredit; postmaterielle værdier, og især de ekspressive behov for selvvirkeliggørelse og de kritiske domme, som fælles med basis i en universalistisk oplysningsmoral, anses nemlig for at udgøre en trussel for det motivationelle grundlag, der beforder et velfungerende arbejdssamfund og en afpolitiseret offentlighed. På den anden side skal den traditionelle kultur, og det vil sige de kræfter, som fremmer det konventionelle etiske sindelag, patriotismen, den borgerlige religion og den folkelige kultur, opdyrkes.

s. 206.

... Et tredje reaktionsmønster kendetegnes af den form for dissidens, som findes hos vækstkritikerne, der er ambivalente i deres holdning til socialstaten. F.eks. ser man i de nye sociale bevægelser i Forbundsrepublikken, at mindretal af for højst forskellig proveniens – gamle og unge, kvinder og arbejdsløse, homoseksuelle og handicappede – sammen danner en ”antiproduktivistisk alliance”. Én ting enes man om, nemlig at afvise den produktivistiske fremskridtsvision, som legitimisterne deler med de nykonservative.

s. 207.

.. Kun industrisamfundets dissidenter går ud fra, at livsverdenen i lige høj grad er truet af tvangstilpasning og af bureaukratisering, at intet af de to medier, hverken magt eller penge, i udgangspunktet er mere ”uskyldigt” end det andet. Kun dissidenterne anser det for nødvendigt at

Jürgen Habermas, 1927-

styrke autonomien i den livsverden, hvis vitale grundlag og kommunikative interne indretning nu trues. Det er kun denne fløj, der kræver, at egendynamikken i de subsystemer, som styres via magt og penge, skal brydes, eller i det mindste inddæmnes, ved hjælp af forskellige former for basisnære organisationer med egen forvaltning. I den sammenhæng bringes dualøkonomiske koncepter og forslag til en adskillelse mellem beskæftigelse og social sikring i spil. Uddifferentieringen skal imidlertid ikke kun tage udgangspunkt i de roller, som konsumenten, statsborgeren og den bureaukratiserede velfærdsstats klient spiller. Industrisamfundets dissidenter arver det radikaldemokratiske aspekt af socialstatsprogrammet, som legitimisterne har prisgivet. Blot forholder det sig sådan, at så længe de forbliver hildede i det Store Nejs fundamentalisme og ikke byder på andet en negativprogrammer for nulvækst og uddifferentiering, så længe vil de være bagud i forhold til én bestemt af socialstatsprojektets indsigter.

s. 209-210.

.. Udviklingen af socialstaten er foreløbig endt i en blindgyde. Og her er utopien om et reformert arbejdssamfund udtømt som energikilde. Legitimisternes og de nykonservatives svar bevæger sig inden for rammernes af en tidsånd, der kun manifester sig defensivt; disse svar afspejler en historiebevidsthed, der er berøvet sin utopiske dimension. Også vækstsamfundets dissidenter holder sig i defensiven. Først hvis socialstatsprojektet ikke bare blev fastholdt i sin nuværende tilstand eller blev afbrudt, men i stedet blev fortsat på et højere refleksionsniveau, ville dissidenterne med deres svar være i stand til at gå i offensiven. Det socialstatsprojekt, som er blevet refleksivt, som tager sigte ikke bare på at tæmme den kapitalistiske økonomi, men på at binde selve staten, mister ganske vist forudsætningen for at opfatte arbejdet som sit centrale omdrejningspunkt. Det kan nemlig ikke længere dreje sig om at værne om den fuldtidsbeskæftigelse, som er ophøjet til norm. Et sådant projekt ville ikke engang have nået sit mål, selvom det via en garanteret mindsteindkomst førte til en ophævelse af den dom, der i form af arbejdsmarkedet hviler tungt over enhver arbejdsduelig livshistorie – også over deres livshistorie, der som et udgrænset potentiale blot tilhører reserven. Med en garanteret mindsteindkomst ville man nok have taget et revolutionært, men ikke et tilstrækkeligt revolutionært skridt – ikke engang som så livsverdenen derved ville kunne beskyttes mod ikke blot beskæftigessystemets umenneskelige imperativer, men selv mod de kontraproduktive bivirkninger ved en administrativ eksistensforsorg i det hele taget.

Jürgen Habermas, 1927-

Den form for barrierer i udvekslingen mellem system og livsverden ville først kunne fungere, hvis der samtidig udviklede sig en ny magtdeling. Moderne samfund råder over tre former for ressourcer, som de kan øse af for at dække deres behov for styring: penge, magt og solidaritet. De tilsvarende tre indflydelsessfærer måtte finde en ny balance. Dermed mener jeg: solidaritetens socialintegrative kraft måtte blive i stand til at manifestere sig i forhold til de to andre styringsressourcers, altså over pengenes og den administrative magt ”kræfter”.

s. 213.

.. Det socialstatsprojekt, som er blevet refleksivt, tager afsked med utopien om et reformeret arbejdssamfund.